

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

חכמה מאין

בטאון החברה
היונגיאנית
הישראלית החדשה

אביב 2013
מס' 8

יחסי העברה והמרחב הטיפולי

המדריך, המורה, המטפל במקורותינו המטפל

כהרמס / מיכה אנקורי

כאשר מדברים בנושא המדריך והמנחה במקורות היהדות הרי השאלות סבוכות אבל התשובה היא פשוטה: הוא נמצא בשמים. אולם בכך הופכת הבעיה קשה וסבוכה לאינסוף: אלוהים כולו בשמים ועבודת אלוהים כולה על פני האדמה. זה הפרדוקס הגדול והשאלה היא איך מגשרים על הפער האינסופי הזה.

בתנ"ך אלוהים מדבר עם בני אדם. לא רק מדבר, אלא נוכח עמהם; הוא שומע אותם והם שומעים אותו מהלך בגן: "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: וַיֹּאמֶר אֶת קִלְךָ שָׁמַעְתִּי בְּגַן וַאֲרָא פִי עֵירִם אֲנִי וְאַחֲבָא: (בראשית ג') במהלך ההיסטורי המתואר במקרא אלוהים הולך ומתרחק. למשה אומר אלוהים "וְהִסְרֹתִי אֶת כְּפִי וְרָאִיתִי אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ" (שמות ל"ג, כ"ג). ובהמשך מציין המקרא שהנביאים לא יזכו אפילו לקרבה שזכה לה משה: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים: (דברים ל"ד י').

בהמשך אלוהים בוחר לדבר עם הנביאים בלבד בנוסח "ויהי דבר ה' אל ... ועם חתימת התנ"ך נדם קולו של אלוהים. עם הנביאים זכריה ומלאכי נחתמה הנבואה ואלוהים אינו מדבר עוד עם בני אדם. בתלמוד קולו של אלוהים נשמע מגרונם של החכמים ואך לעיתים נשמעת "בת קול" מן השמים: "יצתה בת קול ואמרה ... (תוספתא מסכת סוטה). בת הקול היא שריד אחרון של מגע עם אלוהים שבחר לשכון בערפל.

לאחר חתימת התנ"ך נעשו שני מאמצים גדולים לחדש את הקשר הישיר עם אלוהים. המאמץ הראשון היה לעלות אל האלוהים שהתכנס בסתר עליון והמאמץ השני היה להוריד את האלוהים אל העולם. המאמץ הראשון נקרא ספרות ההיכלות והמאמץ השני הוא תורת הקבלה. סמל מרכזי בספרות ההיכלות הוא הסולם והוא כמובן שימוש מושאל בסלם יעקב שעליו נאמר: ומלאכי אלוהים עולים ויורדים בו". המוטיב המוזר של מלאכים שעולים דווקא, כאילו משכנם הראשון הוא על פני האדמה, גירה את הדימיון של בעלי ספרות ההיכלות לבנות סולם שעליו אפשר לעלות השמימה ולהיות "צופים במרכבה". למרות הכינוי "יורדי מרכבה" שהם ייחסו לעצמם הרי הם מנסים לעלות במרכבה – שימוש מושאל במרכבה שבה עלה אליהו השמימה.

בעלי הקבלה אהבו את הפסוק המופיע בספר הזהר "לית אתר פנוי מניה" המכריז שאלוהים מצוי בכל. אימנציה אלוהית בעולם פותחת פתח לגשר על הפער בין אלוהים ואדם כאן בתוך העולם ובתוך נפשותיהם של מאמיניו ואף בתוך גופם: "מבשרי אחזה אלוה" (איוב יט כו).

אולם זכרון הנטישה הגדולה טבוע במסורת לדורותיה והוא מתגלה ומתגלם בניציגיו הארציים של המדריך והמנחה. משה נוטש את העם ברגע הקריטי של טרם כניסתו לארץ ולכל אורך המסורת המיסטית מהדהדת קריאתו של אלישע אחר אליהו,

המדריך העולה השמימה: "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (מלכים ב' ב' יב). המוטיב של נטישת המורה/המדריך מוכר לנו מן המסורות המיסטיות השונות ולכן יש בו עניין מיוחד. לאו טסו המורה מן המזרח נטש את תלמידיו ורכב על השור מזרחה. שומרי הגבול הכירוהו ועצרו אותו עד אם יכתוב את ספרו, ושם, ליד שומרי הגבול הוא ישב וכתב את הדא-דה-צ'ינג – ספר הדרך והסגולה. ג'לאל אדין אל רומי – המורה הגדול של הסופים, ניטש על ידי מורהו, שאמס א-דין טברזי, ואלפי חרוזי שיריו ספוגים געגועים אל המדריך.

המורה הנוטש את תלמידיו בעצם פותח בפניהם את דרך התפתחותם. בקשר ההדוק בין המורה לתלמיד מצויה התקווה להתפתחות ופתיחות אולם מצויים בו גם זרעי ההרס, החנק והבלימה. המורה הנערץ הוא חסם-עליון להתפתחותו של התלמיד. לפיכך יש ערך רב לנטישה הכואבת של המורה – היא שיוצרת את המרחב ההתפתחותי. וכך אנו מוצאים את הנציג המובהק של הקשר השמימי בדמותו של אליהו, אשר עלייתו השמימה קובעת את נצחיות דמותו – אולם גם את זעקת הנטישה של אלישע. לא בכדי הפך אליהו לסמל חשוב גם במסורות המונותאיסטיות האחרות: הוא אל-חאדר של המוסלמים, הוא גורגיאס הקדוש של הנוצרים.

לימים התגלגלה דמותו של המורה בסמל הצדיק – סמל שזכה לפיתוח מיוחד בחסידות.

בקבלה הצדיק הוא "העמוד האמצעי" במערכת הספירות, בו עולים ויורדים – הוא הקשר בין הנגלה לנסתר, בין שמים וארץ. ועל יסוד הפסוק "וצדיק יסוד עולם" מזהה הצדיק עם ספירת יסוד ובו מתגלמת זרימת השפע האלוהי לעולם התחתון דרך ספירת מלכות.

החסידים הוסיפו למונח "רב" את ה"י" שהיא תוספת עשר הספירות ובכך זיהו את הרבי שלהם עם "הצדיק" שבנפשו מתגלם עולם האצילות המתווך בין אלוהים ואדם.

והיו רביים שהכירו בסכנה הנשקפת לתלמידיהם מן הנוכחות המאסיבית של דמותם והם בטאו תובנה זו בנטישה – פתאומית וכואבת של תלמידיהם. רבי מנחם מנדל מקוצק נטש את תלמידיו ונטישתו נמשכה עשרים וחמש שנה; וידועים מסעותיהם של ר' זושא מהאניפולי וגיסו ר' אלימלך מליז'אנסק, מסעות חסרי פשר שמשמעותם מתגלמת בעצם המסע והנטישה. רבי נחמן מברסלב היה זועק מידי פעם כלפי תלמידיו: "אתם אנשים קטנים מאד ואין לי עם מי לדבר", או לחלופין היה ממעט את דמותו "איך בין פרוסטוט" ולפיכך "אין לי מה ללמד אתכם".

אולם ארכיטיפ הנטישה במסורת המיסטית שייך לר' שמעון בר יוחאי עצמו. למותו של ר' שמעון בר יוחאי (רשב"י) מוקדש פירוש הזוהר לפרשת האזינו – הפרשה המכילה בתורה את מותו של משה. פירוש הזוהר לפרשה נקרא "אידרא זוטא", המפגש האינטימי של רשב"י עם תלמידיו לפני מותו. זו הנטישה הגדולה של המורה החוזר אל מקורו השמימי בעת מותו, ומותו הוא גם אבל כבד וגם שמחה גדולה – "הילולה דרשב"י".

בתוך הספר גופא מופיעים מידי פעם מאמרי זוהר העוסקים במותו הצפוי של המורה ובמאמרים אלה מקוננים התלמידים על הנטישה העתידה שבה ישאר העולם בלא מורה ומנהיג: "וי לדור שיישאר יתומים ממך!". (זוהר, ח"ג, סא ע"א): אולם עניין מיוחד שיש בדברים שאומר רבי אבא, בכיר התלמידים (זוהר, ח"ב, ס"ח

ע"א):

"הרים ר' אבא ידיו על ראשו ובכה. אמר: אור התורה עולה עתה עד רום רקיע הכיסא העליון. לאחר שיסתלק רשב"י מן העולם מי יאיר את אור התורה? וי לעולם שיישאר יתום ממך! אבל דיברי מר יאירו בעולם עד שיבוא המלך המשיח. ואז כתוב: ומלאה הארץ דעה את ה' וגו' " (ישעיהו יא ט).

בעצם, אומר ר' אבא, העולם הוא נפלא ומואר בדור שבו ר' שמעון קיים, אולם כזה ישאר גם לאחר מותו.

אנו רואים אפוא שוב ושוב את תפקידו של המורה/המדריך בפתיחת העולם לתובנה אנושית, מצד אחד, ומצד שני את העובדה שעל המדריך לדעת לפנות בזמן את מקומו.